
Maatschappij en sport

Een aantal ontwikkelingen heeft ertoe geleid dat in 2010 de wereld van sport nauw verbonden is geraakt met andere maatschappelijke domeinen. Sommigen in de sportwereld betreuren deze ontwikkeling. 'Vroeger waren we toch meer op onszelf en daardoor bijzonder', verzuchten zij. Anderen zijn tevreden: 'Die afgeslotenheid van het wereldje was toch ook wel een isolement.' Alleen bij de topsporten wordt de afgeslotenheid en de eigen intrinsieke waarden van sport gekoesterd. Voor de rest is de wereld van sport en bewegen onderdeel geworden van het maatschappelijk leven en worden aan sport en bewegen dezelfde maatschappelijke eisen gesteld als aan andere maatschappelijke domeinen. De nota 'Maatschappij en Sport 2010' is daarvan de uitdrukking.

Maatschappelijke ontwikkelingen in 2010

In 2010 staat sport en bewegen midden in de belangstelling door de maatschappelijke meerwaarde die ze vertegenwoordigt. Sport en bewegen moeten de negatieve gevolgen van een aantal maatschappelijke ontwikkelingen tegengaan. Sport en bewegen moeten bijdragen aan bevordering van de volksgezondheid, verbetering van de leefbaarheid in achterstandswijken, tegengaan van onveiligheid en criminaliteit, integratie van minderheden, het creëren van arbeidsplaatsen en vergroting van burgerparticipatie.

Maatschappelijke ontwikkelingen als de groeiende bewegingsarmoede van delen van de bevolking, de desintegratie van de multiculturele samenleving, de achterblijvers in de kenniseconomie en de problematiek van de 'tevreden individualisten' worden met sport en bewegen beleidsmatig in verband gebracht.

Bewegingsarmoede

De moderniseringsgolf die de westerse samenleving als gevolg van digitalisering heeft doorspoeld heeft fysieke inspanning vrijwel overbodig gemaakt. Door verdergaande mechanisering, automatisering en gemotoriseerd transport is de noodzaak van fysieke inspanningen vrijwel nihil geworden. Bewegen is een bewuste keus van sommigen, maar niet-bewegen is een onbewuste keus van nog veel meer mensen in de overvloedige leisure society. Het gevolg is een steeds grotere bewegingsarmoede voor bepaalde categorieën. Ook in eetpatronen heeft zich sinds de eeuwwisseling een tweedeling afgetekend. Een deel van de bevolking eet zeer bewust thuisbereide haute cuisine maaltijden en gezondheidsvoedsel. Een ander deel neemt kant-en-klaar maaltijden tot zich die zich kenmerken door gering volume en grote hoeveelheid calorieën. Doordat vaste eettijden zijn weggeval- len, eten mensen de hele dag door. Rond de eeuwwisseling was 30% van de bevolking te zwaar. In 2010 heeft rond de 50% van de bevolking een overgewicht. Opvallend is dat mannen en ouderen daarin sterk zijn overver- tegenwoordigd. De gezondheidsproblemen nemen zeer sterk toe met het ouder worden. Omdat de vergrijzings- golf anno 2010 zijn top heeft bereikt worden vooral ouderen getroffen door de nieuwe ziekten die met de manier van leven te maken hebben.

Nationale identiteit

In 2010 is de samenstelling van de Nederlandse bevolking zeer divers geworden. Met meer dan 351 nationa- liteiten is de multi-culturele samenleving een feit geworden. Het in Nederland toch al zwak ontwikkelde nationaal besef is vrijwel verdwenen. In de multiculturele netwerksamenleving is geen dominante ideologie en zijn geen gemeenschappelijke nationale rituelen. Ook de globalisering, de transnationale media en de Europese eenwording hebben bijgedragen aan de teloorgang van de nationale identiteit. Toch is er behoefte aan identi- teitsherwinning. Omdat de nationale identiteit niet vanzelf ontstaat, is bevordering van het nationaal gevoel bewust overheidsbeleid geworden. Een van de onderdelen daarvan is bewuste instrumentalisering van topsport door de overheid. Officiële doelstelling is dat topsport het natiegevoel moet versterken en sociale integratie moet bevorderen.

Maatschappelijke tegenstellingen

Dat laatste is nodig omdat in 2010 sociaal-economische tegenstellingen steeds groter zijn geworden. In de kennis- en dienstensamenleving wordt de meerwaarde gecreëerd door hooggekwalificeerde professionals met een hoog inkomen. Laaggeschoolde flexibele arbeid wordt verricht in de persoonlijke dienstverlening. Diegenen die niet over digitale vaardigheden en dienstvaardigheid beschikken, vallen buiten de samenleving. Voor hen wordt goed gezorgd omdat maatschappelijk aanvaard is dat zij niet in staat zijn productieve arbeid te verrichten. Laaggeschoolde flexwerkers, migranten en digibeten kampen met een slechte gezondheid. Dat is een reden voor de overheid om daar door stimulering van sport en beweging verbetering in te brengen.

Tevreden individualisten

Tenslotte kampt de Nederlandse samenleving met de problematiek van de 'tevrede individualisten'. Deze term werd gemunt door een politieke commentator die signaleerde dat de welvaart en het welzijn in Nederland de afgelopen tien jaar zo is gestegen dat mensen zich alleen nog maar solistisch, voor het eigenbelang en eigen welzijn bekommeren. Gemeenschapsgevoel is steeds minder geworden. Op sportgebied uit zich dat in een versterkte daling van vrijwillig kader voor sportverenigingen en de daling van het aantal sporters dat aan team- en verenigingssport deelneemt. Tegen deze versterkte daling wil de overheid een dam opwerpen door sport- en bewegen te bevorderen. Zo hoopt de overheid dat ook voldoende kader naar voren zal treden, maar het is de vraag of 'tevrede individualisten' wel bereid zijn vrijwillig kaderfuncties op zich te nemen.

Het opleidingsaanbod

Bij het opleidingsaanbod voor sport en beweging komen twee bewegingen bij elkaar die van twee verschillende ministeries uitgaan: het ministerie van Jeugd en Onderwijs enerzijds en het ministerie van Sport en Beweging anderzijds.

Het ministerie van Jeugd en Onderwijs is de initiator van ver doorgevoerde prestatiebekostiging voor alle onderwijsinstellingen. Uitgangspunt is dat de instellingen als geheel waar voor hun geld moeten leveren. Per opleiding gelden daarom afspraken over het aantal leerlingen/studenten dat per jaar de opleiding met een diploma afsluit. Via geavanceerde systemen worden de leerwegen van studenten door het ministerie gevolgd. Opleidingen die de afgesproken prestatie niet halen, worden gekort in de financiële bijdrage. Bij wanprestatie vervalt de bijdrage volledig en is het gedaan met de opleiding. Om de kwaliteit van de sport- en bewegingsopleidingen te waarborgen is een onafhankelijk accreditatieorgaan in het leven geroepen. Het internet biedt een transparant overzicht van het gehele opleidingsaanbod voor sport- en bewegen. Bovendien maakt het net het mogelijk precies te volgen hoe cohorten en individuen de opleidingstrajecten doorlopen.

Het ministerie van Sport en Beweging geeft de sportvouchers uit. Zo wordt aan iedere Nederlandse ingezetene koopkracht verleend voor het beoefenen van sport maar ook voor het volgen van sportopleidingen. Lerenden kunnen zelf hun onderwijs inkopen. Dat hoeft niet uitsluitend bij traditionele opleidingsinstellingen, maar kan ook bij erkende commerciële bureaus. Zo wordt door de invoering van het sportvouchersysteem kwaliteit afgedwongen. Bovendien dwingen de vouchers individuele maatgesneden leerroutes af en combinaties van werken en leren, leren en werken. De Sportfolio's maken het mogelijk competentiegericht op te leiden uitgaande van eerder verworven competenties.

De maatschappelijke aandacht voor de relatie tussen sport en bewegen enerzijds en gezondheid, sociale en nationale integratie anderzijds komt ook tot uiting in het opleidingsaanbod. Niet alleen is gezondheid een belangrijk aandachtspunt, ook sociale en maatschappelijke vaardigheden komen ruim aan bod. In opleidingen voor professionals wordt veel aandacht besteed aan verschillende doelgroepen, zoals allochtonen, ouderen en gehandicapten etc. Per doelgroep is een specialisatie mogelijk.

Het personeelstekort in de wereld van sport en bewegen heeft er toe geleid dat commercieel belanghebbenden in de sector (met name zorgverzekeraars) zelf opleidingen hebben opgezet. Deze opereren in nauwe samenwerking met de medische fitnessinstellingen die zorgverzekeraars hebben ingesteld.

Het sport- en bewegingslandschap in 2010

Het sport- en bewegingslandschap vertoont anno 2010 een gevarieerd beeld. De vermaatschappelijking van de sport heeft ertoe geleid dat sport- en bewegingsactiviteiten geïntegreerd zijn in andere maatschappelijke terreinen.

De brede buurtscholen hebben na de eeuwwisseling als focus voor vernieuwing gefunctioneerd, vooral toen vanuit het nieuwe ministerie van Jeugd en Onderwijs een breed scala aan beleidsinitiatieven kon worden ontplooid. De brede buurtschool is het centrale punt voor sport- en bewegingsactiviteiten in een bepaald gebied. Sommige brede buurtscholen hebben functies van sportverenigingen in de buurt overgenomen en zijn daardoor zelf sportorganisatie geworden. Bewegingsmanagers coördineren het aanbod. In het dagarrangementenaanbod van de brede buurtschool vallen sport- en bewegingsactiviteiten in het basispakket. Op wijkniveau worden activiteiten aangeboden door de sportbuurtwerkers. Bewegingsmanagers zorgen voor de outillage en faciliteiten in school en wijk.

Na de eeuwwisseling zijn veel sportverenigingen – vooral in gebieden met een hoog percentage allochtonen – ‘omgekanteld’. Het autochtone kader verliet de vereniging toen de instroom van allochtone leden op gang kwam. Andere sportverenigingen hebben zich van de buitenwereld afgesloten en voeren een streng ballotagebeleid. Het meest succesvol zijn de professionele omniverenigingen gebleken. Door een breed aanbod, professionele ondersteuning en het verrichten van additionele diensten proberen deze vereniging mensen te motiveren voor sport en bewegen en toch het clubgevoel te handhaven. Ook succesvol zijn sportverenigingen die hun strategie voor het vinden en behouden van vrijwilligers hebben aangepast. Ook hier is professionalisering van de leiding en scholing en training van vrijwilligers het belangrijkste recept. Vrijwilligers worden gevraagd voor in tijd afgebakende en duidelijk omschreven doelen. Zij krijgen volledige ondersteuning als ze behoefte hebben aan scholing.

Brede buurtscholen, omnisportverenigingen en sportverenigingen zijn de belangrijkste pleitbezorgers van het sportvouchersysteem. Door de voucherfinanciering kunnen zij een nieuwe slag maken in de verdere professionalisering van de organisaties en scholing en training van het kader. De spil in de wijk wordt gevormd door de buurtbewegingsmanager. In zijn wijk of buurt is hij integraal bezig om de sportinfrastructuur te versterken, sport als middel tot het bestrijden van maatschappelijke problemen in te zetten en dwarsverbanden te leggen.

Ook commerciële aanbieders zijn in 2010 actief in de wereld van sport en beweging. Deze commerciële sport-scholen bieden op maatgesneden activiteiten voor mensen met een ruime beurs. Gezondheids- en bewegingscentra richten zich in toenemende mate op het aanbieden van fysiosport. Commerciële aanbieders klagen over de overheidssubsidiëring van sport en beweging op brede buurtscholen, omniverenigingen en sportverenigingen.

Het bedrijfsleven heeft vooral oog voor de gezondheidswinst die met sport en beweging is verbonden. Aangezien bewegingsarmoede in het verleden tot hoge kosten voor het bedrijfsleven heeft geleid, hebben bedrijven fors geïnvesteerd in bedrijfssport. Dat betreft niet uitsluitend bedrijvencompetities die in groepsverband gespeeld worden, maar ook individuele mogelijkheden om in het bedrijf te fitnessen. Zorgverzekeraars zijn sport en beweging gaan gebruiken voor preventie van ziekte en snelle integratie van zieken. Zij bieden daartoe sport en fitness aan tegen gereduceerd tarief. Zij bieden ouderen die niet meer goed ter been zijn of zieken die thuis verpleegd worden een speciaal thuisaanbod. Zoals vroeger warme maaltijden aan huis werden gebracht, worden nu bewegingsactiviteiten thuis aangeboden. Verzekeringsmaatschappijen hebben daartoe contracten met sportscholen en sport- en bewegingsaanbieders afgesloten en zelf ook activiteiten op dit vlak ontwikkeld.

De nota ‘Maatschappij en sport 2010’

De nota ‘Maatschappij en Sport 2010’ die minister Albayrak van Sport en Beweging vandaag presenteert, is een mijlpaal in de ontwikkeling naar bevordering van sport en beweging als inzet van actief beleid. De oprichting van het ministerie van Sport en Beweging in 2009 bij de kabinetsformatie die de PvdA weer in de regering bracht was de eerste markeringspunt van gewijzigd beleid. In de nota ‘Maatschappij en Sport 2010’ wordt het gerichte activeringsbeleid geconcretiseerd.

In de nota worden twee centrale doelstellingen geformuleerd. In de eerste plaats wil de regering door middel van een actief sport- en bewegingsbeleid de gezondheidsverschillen tussen sociaal-economische groepen verminderen. In de tweede plaats moet een actief sport- en bewegingsbeleid de sociale integratie van bevolkingsgroepen en de nationale identiteitsgevoelens van de Nederlanders versterken.

De nota formuleert als gezondheidsdoel om binnen vier jaar de gezonde levensverwachting tussen mensen met een hoge en mensen met een lage sociaal-economische status terug te brengen van twaalf naar negen jaar. De nota berekent de verwachte gezondheidswinst (door besparingen op medische kosten, ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid) op vijf miljard euro per jaar bij het behalen van deze doelstelling.

Kringen binnen het ministerie van Sport en Beweging melden dat aan de nota heftige interne discussies voorafgegaan zijn over het invoeren van een algemene sportplicht. Minister Albayrak vond dit voorstel te ver gaan en heeft het persoonlijk afgewezen. In plaats daarvan is gekozen voor een uitgebreid systeem van financiële en andere prikkels om mensen aan te zetten tot een gezond leven.

Sportfolio en sportvouchers

Centrale instrumenten van de nota zijn de Persoonlijke Sportfolio en de Sportvouchers voor iedere Nederlander. In de Persoonlijke Sportfolio worden sport- en bewegingsprestaties digitaal bijgehouden. Zo wordt inactiviteit direct gesignaleerd. De sportvouchers zijn het antwoord op het ‘tevreden individualisme’ waardoor vele sportorganisaties teloorgedaan zijn. Door middel van de vouchers verschaft de overheid een sportgebonden subsidiëring aan de verenigingen waarin tevens een prikkel tot goede prestaties is verwerkt. Verenigingsleden betalen met de sportvouchers de basiscontributie aan de vereniging. Kaderleden brengen voor hun vereniging via de sportvouchers extra inkomsten in het laadje. In de Sportfolio wordt bijgehouden hoeveel sportvouchers nog beschikbaar zijn.

Het ministerie wil dat de NNGB (30 minuten matig intensief bewegen per dag) die in 1998 door 40% van de bevolking werd gehaald, in 2013 voor 85% van de bevolking gaat gelden. Deze verhoging moet vooral tot stand worden gebracht door het faciliteren van laagdrempelige vormen van beweging die ingepast kunnen worden in het dagelijkse leven. De deelname aan sport moet eveneens bevorderd worden door dwarsverbanden met andere beleidsterreinen en ‘community based’ werken in wijken, scholen en zorginstellingen. De totstandkoming van het ministerie van Onderwijs en Jeugd heeft de coördinatie die daarvoor nodig is heel wat eenvoudiger gemaakt.

SAGIX

In het sportachterstandenbeleid wordt speciale aandacht besteed aan inactiviteit bij specifieke doelgroepen, zoals ouderen, chronisch zieken, gehandicapten, jongeren, uitkeringsgerechtigden, allochtonen en werknemers. Deze sportachterstandsgroepen zijn gerangschikt op de Sportachterstandsgewichtindex (SAGIX) die loopt van 1 (gezond, sportend, hoog-opgeleid, normaal gewicht, ouders in Nederland geboren) tot 2.5 (ongezond, niet-bewegend, laag-opgeleid, sterk overgewicht, ouders buiten Nederland geboren).

Afhankelijk van de SAGIX wordt aan iedere ingezetene van Nederland een aantal sportvouchers toegekend. Vouchers kunnen uitsluitend worden gebruikt om sport- en bewegingsactiviteiten te betalen. Mensen die de NNGB niet halen of op andere wijze hoog scoren op de SAGIX zien de waarde van hun vouchers toenemen. Dat vergroot de prikkel voor sportorganisaties om hen binnen te halen.

Belangrijke doelgroep van het sportachterstandenbeleid zijn oudere en vrouwelijke allochtonen. De toeleiding van allochtonen naar reguliere sport- en bewegingsactiviteiten is de afgelopen tijd moeizaam verlopen, uitzonderingen hierin zijn de vecht- en verdedigingssporten en voetbal. De experimenten met allochtone zelforganisaties van afgelopen periode zijn zeer succesvol gebleken. De combinatie van voucherfinanciering en slimme vormen van opleiding en scholing van allochtoon kader bleek buitengewoon effectief. Door een hoge SAGIX wordt het aantrekkelijk om door zelforganisatie (het oprichten van nieuwe sportverenigingen en het aantrekken van allochtoon kader) meer en vooral oudere en vrouwelijke allochtonen bij sport te betrekken. In het kader van deze experimenten – die overigens door Mama Cash werden gesponsord – is de eerste club voor islamitisch damesvoetbal opgericht. Turks worstelen heeft inmiddels – zonder vouchers – een cult-status als volkssport bereikt.

Bondgenoten

Hoewel de overheid in de nota Maatschappij en Sport 2010 haar eigen verantwoordelijkheid neemt voor sport- en bewegingsstimulering worden tevens een drietal maatschappelijke partners aangewezen die als bondgenoten in de strijd tegen de bewegingsarmoede moeten optreden. Dat drietal zijn werkgevers, werknemers en verzekeringsmaatschappijen. In de nota worden deze partijen opgeroepen financiële prikkels in te bouwen in de sociale en private zekerheid om mensen tot beweging en sport te activeren. Verzekeringsmaatschappijen kunnen bijvoorbeeld elementen van de SAXIG en van de Sportfolio in de premievaststelling inbouwen. Mensen die in staat zijn om te bewegen, maar dat niet doen, betalen een hogere verzekeringspremie. Werkgevers kunnen bijvoorbeeld hun werknemers tot beweging stimuleren door periodieke salarisverhogingen aan de SAGIX te koppelen.

Orange Pages

Letterlijk centraal in de nota staan de ‘orange pages’. Dit hoofdstuk behandelt de vraag hoe de overheid door ‘instrumentalisering’ van topsport het ‘oranjevoel’ van de Nederlandse bevolking kan versterken als bindmiddel voor de nationale identiteit. De woordkeuze (‘instrumentalisering’) en prominente accentuering van dit onderwerp wordt door commentatoren bejubeld als belangrijkste beleidsdaad van deze in Turkije geboren bewindsvrouwe.

Het ‘oranjevoel’ is een relatief jong fenomeen dat tijdens de schaatssuccessen van Nederland in de jaren ‘70 van de vorige eeuw voor het eerst tot uitdrukking kwam. In 2010 is het ‘oranjevoel’ als sportritueel waarin nationale trots en carnavaleske uitbundigheid samenkomen, een van de weinige momenten waarin de gehele multiculturele Nederlandse samenleving eenheid ervaart en toont. Het ‘oranjevoel’ is het nieuwe ritueel van de 21e eeuw. De symboliek van de oranje sjaal, Maxima-hoed, plastic klompmuts, wave bij de massale oranje-sportfeesten op het Nationale Evenemententerrein van Mojo en NOC*NSF in Biddinghuizen ter gelegenheid van sportoverwinningen creëren een uitbundige sfeer van gezamenlijke nationale trots.

Sporthelden passen ook goed bij de Nederlandse volksaard. In tegenstelling tot politici en mensen uit het bedrijfsleven blijven sporters ondanks hun hoge inkomsten of bewonderenswaardige prestatie ‘gewone’ jongens en meisjes. In de ogen van de Nederlandse bevolking zijn zij de echte helden. De aandacht die de jonge koning Willem IV aan de sporthelden besteedt, maakt hen tot echte nationale symbolen.

De actieve betrokkenheid van de overheid voor topsport uit zich vooral in geld. De prestaties van het Nederlandse team tijdens de Olympische Spelen in Australië waren voor de regering aanleiding om extra financiële middelen voor de sport ter beschikking te stellen. Na de Olympische Spelen in Griekenland zag de regering de mogelijkheden om sport tot een Nederlands ‘exportproduct’ te maken en daarmee het nationale gevoel te verstevigen.

Topsport is als vanouds het domein van NOC*NSF. Rond topsport is een netwerk ontstaan waarin het bedrijfsleven en de Nederlandse overheid (met name het ministerie van Sport en Beweging, maar ook de minister-president en Koning Willem IV) centrale spelers zijn. Vanuit dit netwerk worden verschillende topsportinternaten gefinancierd, waar topsporters alle faciliteiten ter beschikking staan. Sportscoots sporen via het Sportfoliomanagement jong talent op dat in aanmerking komt voor een opleiding in de Johan Cruyff-instituten.